

УДК 343.123.1(477)

ВСТАНОВЛЕННЯ СТРОКУ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ СТОРІН ІЗ МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ

Мурзановська А.В., старший викладач
кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена розгляду окремих питань правових наслідків встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження під час закінчення досудового розслідування.

Ключові слова: досудове провадження, кримінально-процесуальна відповідальність, міри кримінально-процесуальної відповідальності.

Статья посвящена рассмотрению отдельных вопросов правовых последствий установления срока для ознакомления сторон с материалами уголовного производства при окончании досудебного расследования.

Ключевые слова: досудебное производство, уголовно-процесуальная ответственность, меры уголовно-процесуальной ответственности.

Murzanovska A.V. SETTING A TIME LIMIT FOR FAMILIARIZATION OF THE PARTIES WITH CRIMINAL PROCEEDING FILE AT THE END OF PRETRIAL INVESTIGATION: CERTAIN ISSUES OF THE LEGAL CONSEQUENCES

The article is dedicated to the research of certain issues relating to the legal consequences of setting a time limit for familiarization of the parties with criminal proceeding file at the end of pretrial investigation.

Key words: pretrial proceeding, criminal procedural responsibility, measures of criminal procedural responsibility.

Постановка проблеми. Прийняття нового КПК України 2012 року сприяло як виникненню нових процесуальних інститутів, так і значному оновленню вже існуючих. Серед правових інститутів, що зазнали істотного реформування при прийнятті нового кримінального процесуального законодавства, можна виділити інститут кримінально-процесуальної відповідальності. На жаль, концепція кримінально-процесуальної відповідальності не знайшла повного відображення у новому КПК України, хоча її значення в механізмі кримінального процесуального регулювання важко переоцінити.

Ступінь розробленості питання. Питання, що стосуються проблем кримінально-процесуальної відповідальності, розглядалися як на загальнотеоретичному, так і на галузевому рівнях, хоча і здебільшого – в рамках досліджень заходів державного примусу в цілому. Для проведеного дослідження велике значення мали наукові розробки таких вчених, як: Ю.П. Аленін, Л.Б. Алексеева, В.П. Бож'єв, В.М. Ветрова, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, А.П. Гуляєв, З.Д. Енікеев, П.С. Елькінд, С.П. Єфимічев, З.З. Зінатулін, О.В. Капліна, Л.М. Карнеєва, З.Ф. Ковріга, В.М. Корнуков, Ф.М. Кудін, Е.Ф. Куцова, А.М. Ларін, Ю.Д. Лівшиц, Т.В. Лукашкіна, П.А. Лупінська, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, В.А. Михайлов, В.Т. Нор, М.І. Пашковський, М.А. Погорєцький, С.М. Стахівський, Ю.М. Оборотов, В.Т. Очередін, І.Л. Петрухін, В.В. Смірнов, В.М. Савіцький, Ю.І. Стецовський, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло, М.А. Чельцов, Н.А. Чечіна, В.С. Чистякова, О.Г. Шило, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило та інших.

Наукові дослідження в цій сфері в сучасній українській процесуальній літературі

мають вибіркового характеру. Окремі питання розглядалися в кандидатських дисертаціях, наприклад, Гаврилюка Л.В. «Відповідальність слідчого: кримінально-процесуальні засади» [1], Томіна Е.Є. «Процесуальні порушення у досудовому та судовому провадженні» [2]; монографіях [3; 4].

Серед останніх публікацій, де розглядаються окремі питання кримінально-процесуальної відповідальності, можна назвати роботи Р.М. Білокінь [5], А.М. Мартинціва [6].

Метою даної статті є аналіз теоретичних положень та правозастосовної діяльності для визначення правових наслідків встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінальної справи по закінченні досудового розслідування, адже вони мають різний характер та цілі, але в своїй сукупності покликані забезпечити підвищення ефективності досудового розслідування, і, в першу чергу, це стосується кримінально-процесуальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Закінчення досудового розслідування – це завершальний етап досудового провадження, що становить комплекс процесуальних дій, пов'язаних із завершальним аналізом і оформленням результатів розслідування, забезпеченням прав учасників кримінального судочинства та прийняття підсумкових рішень у кримінальному провадженні [7, с. 570].

Як зазначається в літературі, питання ознайомлення осіб з матеріалами кримінального розслідування завжди було актуальним як для науковців, так і для практиків. Наявність порушень з боку обвинувачення під час цієї дії, як і випадки зловживання даним правом з боку захисту, породжують інтерес до порядку ознайомлення осіб з матеріалами

кримінального розслідування [8, с. 98]. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) знову актуалізувало дослідження цього питання.

Новелою чинного КПК України є відкриття матеріалів іншій стороні, що має нормативне закріплення в ст. 290 КПК України, тобто законодавець запровадив принципово новий процесуальний інститут, проте залишив можливість у разі зволікання щодо ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового провадження (ч. 10 ст. 290 КПК України).

Зазначимо, що КПК України 1960 року свого часу передбачав можливість встановлення строку для ознайомлення з матеріалами справи (і це міг зробити слідчий), але потім були внесені зміни, що унеможливили обмеження права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в часі. Проте непоодинокі випадки зловживання своїми правами, затягування часу для ознайомлення призвели до того, що Верховний Суд України в своїй постанові Пленуму [9] визначив можливість встановлення суддею строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Так, зазначалось, що, враховуючи конкретні обставини справи або у випадку встановлення фактів, що свідчать про затягування обвинуваченим та його захисником часу ознайомлення з матеріалами справи, суддя може визначити строк, протягом якого воно має бути закінченим. У такому випадку суддя роз'яснює обвинуваченому та його захиснику, що при подальшому затягуванні слідчий вправі мотивованою постановою визнати, що вони відмовились від ознайомлення з матеріалами справи і, виконавши вимоги ст. ст. 220–223 КПК, направити його прокурору в порядку, передбаченому ст. 225 КПК (п. 20-2) (питанням тут було, чому Верховний Суд України в постанові Пленуму викладає норми, тобто певні правила поведінки, в т.ч. й для слідчого, а не лише їх роз'яснення та тлумачення, проте це виходить за рамки окресленої теми). Позитивним тут можна вважати те, що такий строк визначався суддею, що могло свідчити про посилення захисту прав та законних інтересів особи.

Пізніше КПК України 1960 року (ст. 218) вже містив положення, відповідно до якого в разі зволікання ознайомленням з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником слідчий за погодженням із прокурором або прокурор вносили до суду за місцем провадження слідства подання, яке суддя розглядав та своєю постановою міг визначити строк, протягом якого обвинувачений і його захисник повинні ознайомитися з матеріалами справи й заявити клопотання. Тому цілком слушним є визначення в чинному КПК України можливості, точніше – обов'язку слідчого судді в разі зволікання щодо ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, встановити строк для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Досліджуючи питання встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досу-

дового розслідування, науковці виділяють цілу низку проблем. Так, зокрема, зазначається, що відсутність у КПК України чіткого визначення процесуальної процедури судового розгляду клопотання про встановлення строку на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування [10, с. 247; 11, с. 211], законодавчого роз'яснення терміна «зволікання при ознайомленні з матеріалами», а також урегулювання процедури ознайомлення з матеріалами кримінального провадження інших суб'єктів, вказаних у ч. 7, 8 ст. 290 КПК України, є нормативною прогалиною, що має бути усунена шляхом внесення відповідних доповнень [11, с. 211]; доцільність розширення переліку осіб, які можуть бути обмежені при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування (цивільного позивача, його представника чи законного представника, цивільного відповідача та його представника) [8, с. 105–106] та інші.

Проте нас дане питання цікавить в аспекті визначення встановлення строку для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження як наслідку реалізації кримінально-процесуальної санкції, адже мова йде про негативні наслідки для суб'єктів, які зловживають своїми правами, що має розглядатись як вид правопорушення, що дало підставу деяким науковцям розглядати це як кримінально-процесуальну відповідальність.

В якості зловживання правом на ознайомлення у судовій практиці, як зазначає Ю.П. Аленін, визнаються, наприклад, ситуації, коли з часу повідомлення про можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторона захисту жодного разу для ознайомлення не з'явилась; неявка для ознайомлення з матеріалами без поважних причин та без повідомлень про неможливість прибуття; повільне ознайомлення із матеріалами кримінального провадження; ненадання документального підтвердження поважності причин неявки [12, с. 92]. Проте реалізація кримінально-процесуальної санкції не завжди розглядається як кримінально-процесуальна відповідальність, саме тому означені питання потребують більш детального дослідження.

Реалізація стороною захисту права вимагати відкриття матеріалів забезпечується регламентацією в ч. 2 ст. 290 КПК обов'язку прокурора або слідчого за його дорученням надати доступ до матеріалів досудового розслідування та достатній час для ознайомлення з ним.

Законодавець не вказує конкретний час (у годинах чи днях), який надається для ознайомлення з матеріалами сторонами кримінального провадження, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Цей час визнається як «достатній» (ч. 10 ст. 290 КПК). У цьому формулюванні, з точки зору Корчевої Т.В., простежується відповідність пп. «б» п. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 1950 року [13] щодо до того, що кожна людина, обвинувачена у вчиненні кримінального злочину, повинна мати досить часу й

можливості для підготовки свого захисту [10, с. 210].

Право на обмеження і встановлення певного строку має тільки слідчий суддя. Таке рішення приймається ним: а) за наявності клопотання сторони кримінального провадження та б) з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них; в) коли клопотання розглядається не пізніше п'яти днів з дня надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття в судові засідання осіб, які були повідомлені про місце та час судового розгляду клопотання про встановлення строку ознайомлення з відкритими матеріалами, не перешкоджає розгляду клопотання [12, с. 92].

Після спливу встановленого слідчим суддею строку сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ і ознайомлення з відкритими матеріалами. Можна погодитись з думкою, що в ч. 12 ст. 290 КПК фактично передбачена кримінально-процесуальна санкція стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів та полягає в тому, що в майбутньому суд не має права допустити відомості як докази у невідкритих матеріалах [7, с. 573].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування в разі зволікання при ознайомленні з матеріалами не може розглядатись як кримінально-процесуальна відповідальність, адже в такому разі немає звуження (обмеження) прав (як одного з можливих проявів негативних наслідків штрафного характеру для суб'єктів кримінального провадження за вчинення кримінально-процесуального правопорушення), оскільки має бути надано досить часу для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, тобто забезпечення можливості в повній мірі реалізувати вказане право. Проте не відкриття, тобто невиконання вимог ст. 290 КПК тягне за собою неможливість використати такі відомості як докази, що можна розглядати як міру кримінально-процесуальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилук Л.В. Відповідальність слідчого: кримінально-процесуальні засади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л.В. Гаврилук ; Київський нац. ун-т внутр. справ, МВС України. – Київ, 2009. – 18 с.
2. Томін Е.С. Процесуальні порушення у досудовому та судовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е.С. Томін. – Київ, 2016. – 221 с.
3. Удалова Л.Д. Зловживання у сфері кримінального процесу : [монографія] / [Л.Д. Удалова, О.Ю. Хабло] – К. : Данкор, 2010. – 176 с.
4. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність судді: теоретико-прикладне дослідження : [монографія] / [О.М. Овчаренко]. – Х. : Право, 2014. – 576 с.
5. Білокінь Р.М. Процесуальна відповідальність учасників кримінального провадження / Р.М. Білокінь // Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 70–72.
6. Мартинців А.М. Невиконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків у разі застосування особистого зобов'язання як підстава накладення грошового стягнення / А.М. Мартинців // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 1. – Том 4. – С. 128–133.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1104 с.
8. Торбас О.О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України : [монографія] / [О.О. Торбас]. – Одеса : Юридична література, 2015. – 168 с.
9. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України запобіжного заходу у виді тримання під вартою та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання та досудового слідства» від 25 квітня 2003 року № 4 (зі змінами від 2004 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Корчева Т.В. До питання про встановлення строку для ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження при закінченні досудового розслідування / Т.В. Корчева // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 209–212.
11. Карпов Н.С. Деякі питання ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження / Н.С. Карпов // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 243–248.
12. Аленін Ю.П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України: здобутки та прорахунки / Ю.П. Аленін // Юридичний вісник. – 2013. – № 4. – С. 89–94.
13. Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.